Виступ д.і.н., проф. В.Верстюка на урочистому засіданні Верховної Ради з нагоди з нагоди 100-ліття Української революції 1917-1921 років.

Вельмишановні панове, Голово Верховної Ради, Голова та члени уряду,народні депутати, Ваші Святості, гості, всі присутні.

Століття достатньо великий строк, щоб вивести з історичної пам’яті безліч вторинних подій, відібрати і залишити в ній лише ті звершення, над якими час не має влади. Без сумніву, подія, столітній ювілей якої ми сьогодні вшановуємо, зайняла в модерній історії України особливе місце. У сьогоднішньому зверненні Президента України, промові Голови Верховної Ради було доволі точно і повно визначено історичне значення Української революції, її сильні і слабкі сторони, наголошено на уроках, які необхідно засвоїти.

Мене як професійного історика така обізнаність не може не тішити, бо це значить, що мої колеги впродовж останньої чверті століття провели велику і кропітку роботу по реанімації історії України, звільнення її з під нашарувань історії СРСР, яка вибудовувалась на міфі Великої жовтневої соціалістичної революції. Позбавлення радянської міфології відбувалося не в академічній кабінетній тиші, а у завзятій боротьбі. Ще не так давно в цьому залі сиділа фракція комуністів, ще й сьогодні російські історики уперто не хочуть визнавати факт існування Української революції, а твердять про єдину Російську революцію з невеликими регіональними особливостями та про громадянську війну на класовій основі.

Утвердження в сучасній історичній літературі терміна «Українська революція» спирається насамперед на самоназву, на визначення лідерів і перших істориків революції М. Грушевського, В. Винниченка, П. Христюка, Д. Дорошенка. Сучасні ж дослідники наголошують на принципових відмінностях Української революції від російської. Якщо для останньої головним завданням була боротьба за монополію на владу, то для першої –

державотворення та демократичні цінності. Це різної складності завдання, одна справа захопити владу і з допомогою терору використати старі державні інститути та їхні кадри і зовсім інша – творити нову державу з чистого листа.

Породжена розпадом російського імперського організму, Українська революція у процесі свого розвитку набула виразних самодостатніх форм, перетворилась у феноменальне явище XX ст., яке залишило глибокий слід у свідомості українського народу і стало джерелом державницьких прагнень кількох прийдешніх поколінь українців.

Революція була спричинена рядом факторів, передусім прагненням народу реалізувати своє природне право на національну та державну самостійність. Ідеологія революції сформувалася на базі європейських демократичних цінностей. Державотворчі прагнення були стрижнем Української революції. У її перебігу було випробувано кілька моделей національної державності: демократична (Українська Народна Республіка), консервативна (Українська Держава гетьмана П.Скоропадського), ліводемократична (Українська Народна Республіка доби Директорії), ліберально-демократична (Західноукраїнська Народна Республіка).

У радянській та сучасній російській літературі поняття „революція” і „громадянська війна” розглядаються у тісному взаємозв’язку. Новітня українська історіографія фактично відмовилася використовувати термін „громадянська війна” в контексті подій Української революції. Вмотивовується це тим, що в Україні не було масштабної внутрішньої війни на ідеологічному грунті. УНР доводилося вести оборонні військові дії на своїй території проти збройної експансії армій неукраїнського походження.

Відмітною рисою революції було протистояння з Росією. Українцям довелося виборювати свої права у змаганні з російськими політичними силами різного соціального спрямування, які проте одностайно мислили категоріями "единой и неделимой" Росії. В ході революції відбулося кілька російсько-

українських воєн як з «червоною», так і «білою» Росією. Зрештою Україна була загарбана і окупована «червоною» армією. Війна з більшовиками тривала кілька років і була надзвичайно схожа на ту, яку сьогодні ми називаємо гібридною війною. Більшовики на словах визнавали право націй на самовизначення, але вимагали перевиборів Центральної Ради за власним сценарієм. Створювали свої кишенькові «радянські уряди України», на допомогу яким посилали збройні сили, а у запіллі організовували збройні повстання, вели підривну роботу серед українського політикуму з допомогою лівих елементів. На загарбаних українських територіях встановлювався жорстокий окупаційний режим, в основі якого був «червоний терор» та політика «воєнного комунізму». Поразка революції підштовхує до пошуків її слабких місць. Вони не є таємницею. До поразки спричинились зовнішні обставини, а також брак досвіду державної роботи у політичних лідерів, домінування в їх світогляді крайніх ідей, як і недостатність єдності, відсутність необхідної кількості управлінських кадрів, в тому числі і військових вищої кваліфікації, фінансова криза. Однак хочу застерегти від надмірної критики і нігілістичного трактування результатів революції. Треба завжди пам'ятати, що маємо справу з першопрохідцями, які відважилися на неймовірно складне завдання, намагались вирішити його не у власних інтересах, а за блага народу. Негативний досвід – це теж досвід, який дорогого коштує. Без подій 1917 -1921 рр. не було б ні проголошення незалежності, ні Помаранчевої революції, ні революції Гідності.

Незважаючи на втрату у кінці 1920 р. державності, революційний потенціал українського народу не був вичерпаний. Він виявився в масовому антикомуністичному повстанському русі, який став однією з парадигматичних особливостей революції, а згодом був запозичений іншими революціями XX ст. Було б невірно розглядати революцію як велике, але локальне явище, обмежене хронологічними рамками 1917 – 1921рр. Цілком очевидно, що верхня межа - 1921 рік умовна. Затухання революції було повільним, а багато процесів незворотними, передусім це стосується змін у масовій свідомості. Так, в

середині 20-х років органи НКВД фіксували серед населення численні спалахи пропетлюрівських настроїв. Тоді ж в Україні розгорнулась масштабна дискусія про напрямоки розвитку української культури. Її суть була яскраво виражена гаслом «Геть від Москви», сформульованим М. Хвильовим, це був прямий наслідок революційних подій. І вбивство С.Петлюри, організоване радянськими спецслужбами, і Голодомор 1932 -1933 рр. і судові розправи над українською інтелігенцією 30-х р. стали розплатою за революційну непокору.

Революція запам'яталась великою кількістю яскравих епізодів. Зверну увагу лише на кілька з них. Все почалося з створення Центральної Ради, яка в короткому часі перетворилась у представницький парламент, проголосила Українську Народну Республіку, ухвалила її Конституцію та десятки законів. Мене не залишає думка, що рано чи пізно наш парламент розпрощається зі своєю радянською назвою і повернеться до своєї першоназви – Українська Центральна Рада.

Згадаю бій під Крутами, який став символом жертовності у боротьбі за молоду державу. Треба сказати, що протягом революційних років українці провели багато переможних боїв з агресором, але не всі вони належним чином зафіксовані в історичній пам'яті. Наприклад, у лютому 1918 року Звенигородський кіш вільного козацтва завдав нищівної поразки військам Муравйова. Нагадаю й знаменитий бій з денікінцями Української повстанської армії (махновців) у вересні 1919 р. біля села Перегонівки під Уманню, в якому українські повстанці вщент розбили кілька добірних білих офіцерських полків.

Окремо варто згадати Акт об'єднання УНР та ЗУНР в єдину Соборну державу. Створення Академії Наук, Академії мистецтв, Всенародної бібліотеки України, двох університетів, сотень середніх шкіл, української преси – це все здобутки революції. Вони непогано вивчені істориками, але далеко не повним чином вкарбовані у історичну пам'ять.

Історія революції, викладена академічно, чи популярно, в шкільних чи вузівських підручниках, відтворена в літературі чи кіно, а особливо в публічному, медійному просторі - це величезний ресурс мобілізації нації, формування української ідентичності.Гріх було б його змарнувати.

Всіляко підтримую ідею найтіснішої спорідненості нашої сучасної держави з фундаментальними цінностями Української революції. Якщо козацьке минуле наповнило українців любов’ю до свободи, то революція прищепила їм ген демократії. Плекаймо його.